



Foto: Herbert Wiggerman

De pedagogische civil society en het CJG

CJG kan opvoedkundige kracht van de omgeving versterken

Door Marije Kesselring, Mireille Gemmeke en Mieke Geschiere

Het versterken van de sociale omgeving van gezinnen is een actueel thema binnen het jeugdbeleid. De aandacht daarvoor is terecht, want het eigen netwerk is een belangrijke bron van steun bij het opgroeien en opvoeden van kinderen. In het project *Allemaal Opvoeders* verkennen elf gemeenten hoe het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) opvoeders kan helpen deze bron aan te boren.

Opvoeden is meer en meer een privézaak van ouders geworden. Dat stellen de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling en de Raad voor de Volksgezondheid en Zorg in het vorig jaar verschenen rapport *Investeren rondom kinderen*. Door maatschappelijke ontwikkelingen zoals het verdwijnen van winkels en sportvoorzieningen uit de buurt en de toegenomen fysieke afstand tussen gezinnen en hun familie zijn buurtbewoners en familieleden tegenwoordig minder vanzelfsprekende medeopvoeders. Dat is jammer, want uit onderzoek blijkt dat ouders zich voor advies of steun bij voorkeur wenden tot hun sociale omgeving. Daar vinden ze herkenning, erkenning en bevestiging en dat helpt hen te relativeren dat het ‘normaal’ is om vragen over opvoeden te hebben (Van Egten en anderen, 2008).

De adviesraden pleiten er daarom voor de sociale omgeving meer te betrekken bij de ondersteuning van gezinnen. Het grootbrengen van kinderen moet in plaats van een *private worry* een *public issue* worden – in plaats van een privézaak een publiek kwestie (RMO/RVZ, 2009; Brinkgreve, 2008). Dat pleidooi raakt ook het overheidsbeleid rondom opvoeding. Door een afname van de pedagogische kracht van de

sociale omgeving is opvoeding voor een deel op het bordje van de overheid terecht gekomen. Die is een meer ‘sturende en zorgende rol’ gaan vervullen ‘ten koste van het particulier initiatief’ (Rouvoet, 2009).

Verschuiving van perspectief

In 2009 betoogde minister André Rouvoet voor Jeugd en Gezin in een toespraak aan de Vrije Universiteit Amsterdam dat hij een omslag wil realiseren in de jeugdzorg. Daarmee doelde hij niet op een stelselwijziging in organisatorische of bestuurlijke zin, maar op een inhoudelijke verschuiving. Rouvoet vindt dat opvoeders zich te snel beroepen op professionele hulp. Het uitgangspunt van het kabinet, aldus de minister, is dat ‘het gezin zelf – eventueel met hulp van familie, vrienden en medeopvoeders als leraren en sporttrainers – zorgt voor de opvoeding van kinderen’ (Rouvoet, 2009).

In april 2010 zette Rouvoet deze uitspraken kracht bij in de kabinetsvisie *Perspectief voor Jeugd en Gezin*. Voor het kabinet is het benutten en versterken van de eigen kracht van gezinnen een ‘leidend principe’ (Ministerie voor Jeugd en Gezin, 2010). Die visie is ook het uitgangspunt voor het programma *Vrijwillige inzet voor en door jeugd en gezin*, dat ZonMw in opdracht van het ministerie voor Jeugd en Gezin ontwikkeld heeft. Dat programma, dat loopt van 2009 tot en met 2011, ‘beoogt het samenleven en actief burgerschap rondom opvoeden en opgroeien een impuls te geven’ (ZonMw, 2009).

Een verschuiving in het perspectief op het jeugd- en gezinsbeleid betekent niet een verplaatsing van een eenzijdige focus op professionele hulp naar een eenzijdige focus op informele steun. Bij de meeste opvoedkwesties zal de eigen sociale omgeving uitkomst bieden, bijvoorbeeld door een tip, een luisterend oor of praktische steun zoals even oppassen. Er zijn en blijven echter opvoedingsproblemen waarvoor de omgeving een ontoereikend vangnet biedt en professionele ondersteuning noodzakelijk is.

Beide vormen van opvoedingssteun moeten én kunnen naast elkaar bestaan. De verschuiving van perspectief betekent een gunstig opgroei- en opvoedklimaat voor alle kinderen, dus niet alleen kinderen met problemen, door het mobiliseren van de pedagogische *civil society*, de pedagogische burgergemeenschap (RMO/RVZ, 2009; De Winter, 2008; De Winter, 2009). De eerste verantwoordelijkheid voor dat opvoedklimaat ligt bij de samenleving, bij de burgers, de *civil society*. Toch is er ook een rol voor de overheid weggelegd. Sociale verbanden ontstaan niet altijd vanzelf en blijven ook niet vanzelf

bestaan. De overheid is verantwoordelijk voor het scheppen van de voorwaarden waaronder die sociale verbanden wel gedijen, bijvoorbeeld via het CJG.

Allemaal Opvoeders

Om de rol van het CJG bij de versterking van de pedagogische *civil society* te onderzoeken en concretiseren, loopt van september 2009 tot eind 2011 het project *Allemaal Opvoeders*. Het maakt deel uit van het ZonMw-programma *Vrijwillige inzet voor en door jeugd en gezin*. Binnen *Allemaal Opvoeders* verkennen elf gemeenten het terrein van de pedagogische *civil society* door vanuit het CJG activiteiten te ontwikkelen of ondersteunen. Die activiteiten zijn gericht op:

- het versterken van de onderlinge pedagogische steun;
- het stimuleren van een pedagogisch buurtklimaat;
- het vergroten van gedeelde pedagogische verantwoordelijkheid.

De elf gemeenten bepalen zelf via welke activiteiten zij deze doelstellingen willen bereiken. Zo vormen ze elk een proeftuin waarbinnen initiatieven worden bedacht en beproefd. Daarbij krijgen ze steun van het Nederlands Jeugdinstituut en van zes experts op het gebied van pedagogiek, *civil society* en vrijwilligerswerk, integraal jeugdbeleid, jeugdcriminologie, sociologie, en stadsgeografie. De gemeenten steunen ook elkaar, via een besloten website en werkbijeenkomsten, waar ze ervaringen, successen en knelpunten uitwisselen. De Universiteit Utrecht volgt het project en onderzoekt de werkzaamheid van de activiteiten.

Door hun deelname aan *Allemaal opvoeders* werken de gemeenten aan de ontwikkeling van een CJG dat naast de basisfuncties – adviseren, signaleren en verwijzen – ook de inzet en betrokkenheid van de sociale omgeving bij de opvoeding van kinderen mobiliseert (Ministerie voor Jeugd en Gezin, 2008). Dat kan op twee manieren. Enerzijds door vanuit het CJG zelf of in samenwerking met voorzieningen als de brede school of welzijnsorganisaties activiteiten te ontwikkelen gericht op het bevorderen van ontmoeting, dialoog en onderlinge steun. En anderzijds door bestaande initiatieven op het gebied van de pedagogische *civil society* te versterken en verduurzamen.

CJG-aanbod richten op bevorderen ontmoeting, dialoog en steun

Door ontmoetingen in de wijk doen mensen kennis op over anderen en gaan ze elkaar herkennen, zonder dat ze elkaar direct tot hun kennissen rekenen. De onderlinge vertrouwdheid die zo ontstaat is geen garantie voor het ontstaan van duurzame sociale netwerken en

sociaal kapitaal, maar wel een essentiële voorwaarde. Daar waar ontmoetingen ontbreken, ontstaan in elk geval geen relaties tussen mensen (Blokland, 2008; Van Stokkom en Toenders, 2009).

Zonder *meeting* geen *mating* stellen ook de sociologen Henk Flap en Beate Völker. Volgens hen is ontmoeting een voorwaarde voor het ontstaan van netwerken en zijn netwerken weer een voorwaarde voor het ontstaan van gemeenschap (Flap en Völker, 2005).

Binnen *Allemaal Opvoeders* gaat het CJG een rol spelen bij het creëren van ontmoetingskansen en het kansrijk maken van ontmoetingen. In het CJG zelf, door het inrichten van een huiskamer of koffietafel, maar ook op andere locaties. Scholen, peuterspeelzalen en buurthuizen zijn plekken waar ouders al komen uit betrokkenheid

Ouderkamer en -café

De Rotterdamse ouderkamer en het Finse *Family Café* zijn voorbeelden van informele ontmoetingsplaatsen die het sociale netwerk van ouders versterken.

Een ouderkamer is een ruimte op een basisschool of voorschool waar ouders elkaar ontmoeten in een informele sfeer. Ouders praten daar met elkaar over het opvoeden van hun kinderen, wisselen ervaringen, tips en adviezen uit en gaan naar themabijeenkomsten en cursussen over opvoedkundige en schoolgerelateerde onderwerpen (JSO, 2006). In Rotterdam zijn meer dan 150 ouderkamers ingericht en 141 ouderconsulenten aangesteld om de ouderkamers te leiden.

Voor haar masterthesis heeft Mieke Geschiere ouderconsulenten en ouders gevraagd een vragenlijst in te vullen over hun ervaringen met de ouderkamer. Vooral laagopgeleide, niet-werkende moeders blijken de ouderkamer vaak bezoeken. De ouders zeggen af en toe sociale steun te ervaren bij een bezoek aan de ouderkamer. De meeste ouders zijn daar tevreden mee, maar sommigen zouden graag wat meer sociale steun krijgen. Volgens de ouderconsulenten en de ouders geeft de ouderkamer ouders het gevoel meer kennis te hebben over en meer grip op de opvoeding van hun kinderen (Geschiere, 2010).

Het Finse *Family Café* is vergelijkbaar met de Rotterdamse ouderkamer. *Family Café's* bevinden zich echter niet alleen op scholen maar ook in publieke ruimten zoals sportverenigingen, speelplaatsen, de kinderdagopvang, jeugdclubs en consultatiebureaus. Bovendien is het *Family Café* meer gericht op het hele gezin; ook voor kinderen worden activiteiten georganiseerd (MLL, 2007). Het Finse *Family Café* wordt geleid door vrijwilligers en is een belangrijke, laagdrempelige ontmoetingsplaats waar ouders sociale steun uitwisselen (Luotonen en Meriluoto, 2008).

bij hun kind; ook daar kan de ontmoeting en uitwisseling rond opvoeden worden bevorderd (Van Vliet en Kesselring, 2009). Een voorbeeld is een ouderkamer op school (zie kader op pagina 22). Een CJG-medewerker kan ouders attenderen op het bestaan van de ouderkamer en in het begin aanwezig zijn om interactie uit te lokken. Als de ouderkamer draait, doet de medewerker een stapje terug, zodat het eigenaarschap bij de ouders zelf komt te liggen. Op een zelfde manier kan het CJG het organiseren van ‘opvoedparty’s’ bij ouders thuis of opvoeddebatten in het buurthuis ondersteunen.

Bestaand aanbod versterken en verduurzamen

Bestaande initiatieven zoals *Mamma weet alles* (zie kader op pagina 24) en voorzieningen in de wijk vervullen vaak al een belangrijke rol bij het bevorderen van onderlinge sociale steun. Bijvoorbeeld buitenspeelplekken voor kinderen die begeleid worden door jongeren, een speeltuinvereniging of een vadercentrum. Op deze plekken ontstaan min of meer spontaan de contacten die aan de basis liggen van informele sociale steun en van medeverantwoordelijkheid voor opvoeden.

Als een gemeente de pedagogische *civil society* wil versterken, loont het de moeite om deze initiatieven in kaart te brengen. Het Nederlands Jeugdinstituut heeft voor de gemeenten die meedoen aan *Allemaal Opvoeders* een inventarisatie-instrument ontwikkeld dat een sociale kaart oplevert van het aanbod aan informele opvoedingssteun. Het CJG kan vervolgens, in overleg met de initiatiefnemers, kijken hoe die bestaande activiteiten versterkt of verduurzaamd kunnen worden.

Vaak is er behoefte aan praktische hulp en ondersteuning. Een groepje moeders gaat bijvoorbeeld elke woensdag wandelen met de kinderen. Ontspanning is een doel, maar tegelijkertijd delen ze ervaringen over de opvoeding. Door verhuizingen en het opgroeien van de kinderen haken er moeders af. De overblijvers willen de wandelgroep graag voortzetten. Het CJG kan daarbij helpen door de wandelgroep bij andere moeders uit de buurt onder de aandacht brengen.

Ook buitenspeelplekken en speeltuinen kunnen plaatsen zijn waar opvoeders en medeopvoeders iets voor elkaar en voor kinderen kunnen betekenen. Een vadercentrum kan thema-avonden rond opvoedvragen organiseren en daarbij zo nu en dan een CJG-medewerker uitnodigen om op specifieke thema’s in te gaan.

Mamma weet alles

Stichting *Mamma weet alles* is een initiatief van drie vriendinnen die zochten naar een manier om steun te verwerven in de dagelijkse opvoeding van hun puberkinderen.

Terwijl de puberteit ouders voor allerlei nieuwe vragen stelt, over bijvoorbeeld roken, drinken en seksualiteit, valt het natuurlijke ouderennetwerk bij het schoolplein weg zodra kinderen naar het voortgezet onderwijs gaan. Het is niet meer zo makkelijk om andere ouders te vragen hoe zij omgaan met alledaagse opvoedvragen waar geen professionele hulp voor nodig is. 'Kan ik mijn dochter een feest laten geven terwijl wij er niet zijn?' 'Hoe zorg ik ervoor dat mijn zoon van 14 geen alcohol drinkt?'

Mamma weet alles wil laagdrempelig opvoedadvies bieden door ouders bij elkaar te brengen en kennis en ervaringen te laten delen. Essentieel is het creëren van een bondgenootschap tussen ouders van prepubers en pubers op basis van de gedachte dat iedereen met gezond verstand moet kunnen opvoeden.

Mamma weet alles helpt lokale oudergroepen op te richten die eens in de zes à acht weken bijeenkomen bij een ouder thuis. Een deelnemer is gespreksleider, met ondersteuning van een methodiek die gebaseerd op een intervisiemodel. De methodiek garandeert dat alle deelnemers aandacht krijgen zonder dat de gespreksleider een uitgebreide training hoeft te volgen.

Het gaat in de groepen om alledaagse opvoedvragen; bij zware problemen worden ouders verwezen naar de professionele hulpverlening.

Mama weet alles maakt geen deel uit van *Allemaal Opvoeders*, maar is een inspirerend voorbeeld voor de deelnemende gemeenten omdat het laat zien waar de kracht van burgers op het gebied van sociale steun rond opvoeden ligt. Voor meer informatie: www.mamaweeetalles.nl.

De praktijk

De gemeenten binnen *Allemaal Opvoeders* kiezen elk hun eigen invalshoek en aandachtspunten voor het project. Vanuit de lokale situatie en de inrichting en functie van het CJG initiëren ze verschillende activiteiten. Zo creëert een gemeente een huiskamer met inloopfunctie in een wijkgebonden CJG-locatie, met daarin een belangrijke rol voor vrijwilligers. Andere gemeenten gaan uit van de school als natuurlijke ontmoetingsplek voor ouders en proberen vandaaruit de verbinding met het CJG te leggen.

Een uitgangspunt voor de activiteiten in *Allemaal Opvoeders* is dat

die niet structureel in handen van beroepskrachten moeten blijven. Beroepskrachten kunnen wel het initiatief nemen voor bepaalde activiteiten en helpen de continuïteit te bewaken, maar uiteindelijk moet het eigenaarschap bij opvoeders en medeopvoeders komen te liggen. Zij vormen immers de pedagogische *civil society*. Dat betekent bijvoorbeeld dat een plek waar ouders elkaar kunnen ontmoeten en alledaagse opvoedzaken kunnen bespreken, gefaciliteerd kan worden door het CJG. Het gaat dan vooral om praktische ondersteuning in de vorm van een ruimte en de mogelijkheid om koffie te schenken. Ouders zelf vervullen een belangrijke rol bij de organisatie en invulling van de activiteit. Afhankelijk van hun behoeften bepalen ze welke thema's aan de orde komen.

De deelnemende gemeenten ontwikkelen uiteenlopende activiteiten, gericht op:

- **Het creëren van kansen voor ontmoeting en netwerkvorming.** Voorbeelden hiervan zijn huiskamerbijeenkomsten en inloopochtenden, ouderkamers in de brede school met steun van het CJG, en activiteiten voor ouders rond buitenspelactiviteiten voor kinderen. De ouderkamer of inloopruimte in een CJG wordt ook gebruikt voor creatieve of gezellige activiteiten zoals theater maken en koken. Zo wordt het CJG een plek waar mensen graag samenkomen om iets met elkaar te doen. Dat bevordert onderlinge uitwisseling en steun. In een deelnemende gemeente worden zogeheten keukentafelgesprekken georganiseerd in de wijk. Tijdens een festival ging een CJG-medewerker bijvoorbeeld op het grasveld aan een tafel zitten, met een thermosfles, en nodigde moeders uit voor een gesprek.
- **Het stimuleren van de dialoog over opvoeden.** Naast het organiseren van stedelijke opvoeddebatten kunnen informele en kleinschalige activiteiten de dialoog over opvoeden stimuleren. Bijvoorbeeld minidebatten op locaties waar ouders al komen: de peuterspeelzaal, de ontmoetingsplaats van de buurtvaders, de inloopochtend van een zorginstelling. In Groningen is geëxperimenteerd met acteurs die verkleed als *nanny* ouders op een schoolplein verleiden tot het uitwisselen van ervaringen. Aanvankelijk verrast en wat afhoudend, reageren de meeste ouders positief en ontstaat een open gesprek over dagelijkse opvoedproblemen, waarbij ze tips en ervaringen uitwisselen.
- **Het bevorderen van een pedagogisch buurtklimaat.** De gemeente Sittard-Geleen investeert in ontmoeting en dialoog tussen buurtbewoners en jongeren en hun ouders in de wijk. Het doel is onder meer de onderlinge contacten te versterken, wat wijkbewo-

ners in staat stelt eventuele problemen en overlast zelf op te lossen, zonder tussenkomst van de gemeente of de politie. In juni zijn er twee buurtbijeenkomsten geweest die resulteerden in een plan met afspraken die door alle aanwezigen – jongeren, buurtbewoners, winkeliers – zijn ondertekend.

- **De denkwijze en houding van beroepskrachten.** Voor veel beroepskrachten is de gedachte achter *Allemaal Opvoeders* nieuw. De eerste vereiste om een nieuwe denk- en werkwijze te kunnen ontwikkelen is kennis. Verschillende gemeenten organiseren daarom activiteiten, zoals lunchbijeenkomsten, om beroepskrachten die bij het CJG betrokken zijn te informeren over en vertrouwd te maken met de pedagogische *civil society*. Deze activiteiten helpen beroepskrachten om een ‘andere bril op te zetten’ en het sociale netwerk te betrekken bij opvoedvragen van ouders. De gemeente Houten liet bijvoorbeeld beroepskrachten een rollenspel spelen met de karakters van *Pluk van de Petteflat*. Zo konden ze ervaren wat mevrouw Helderder en meneer Stamper voor elkaar kunnen betekenen.

Leerervaringen

Op basis van de eerste periode van *Allemaal Opvoeders* kunnen alvast vier leerervaringen worden genoteerd:

- Neem het belang van de sociale opvoedomgeving mee in de visie op het CJG en de visie op het integrale jeugdbeleid. Dat draagt eraan bij dat de nieuwe aanpak geen apart project blijft maar verankerd wordt in de werkwijze van het CJG.
- Trek samen op met ouders en jeugd uit de buurt. Laat het initiatief zoveel mogelijk bij hen liggen en ondersteun hen waar nodig vanuit een voorwaardenscheppende rol.
- Inventariseer bestaande activiteiten, netwerken en verenigingen in de buurt die de onderlinge betrokkenheid versterken. Zo ontstaat zicht op kansen om ze te versterken, uit te breiden of te verbinden.
- Houd initiatieven concreet en verzand niet in het opstellen van ingewikkelde plannen. Volg de praktijk in de wijk – daar speelt het zich af.

De voorbeelden uit *Allemaal Opvoeders* kunnen een inspiratie zijn voor andere gemeenten die de pedagogische *civil society* door middel van vrijwillige inzet willen versterken. Eind 2011 maakt het Nederlands Jeugdinstituut, op basis van de ervaringen van de proefgemeenten, een zogenaamde handreiking voor de Gereedschapskist CJG. Dat

rapport kunnen andere gemeenten gebruiken om hun eigen CJG tot knooppunt van het opvoednetwerk in de wijk te maken.

Meer informatie over *Allemaal Opvoeders* is te vinden op www.allemaalopvoeders.nl.

Dit artikel is, net als de andere artikelen in dit nummer, gratis te downloaden via www.jeugdenco.nl > Archief > Kennis tijdschrift > 2010 > Inhoudsopgave Jeugd en Co Kennis nr.3-2010.

Verder lezen

- Blokland, T. (2008). *Ontmoeten doet ertoe*. Rotterdam, Vestia.
- Brinkgreve, C. (2008). Modern ouderschap. In: Koops, W., Levering B. & Winter, M. de (red.). *Opvoeding als spiegel van de beschaving. Een moderne antropologie van de opvoeding*. Amsterdam, SWP.
- Egten, C. van, Zeijl, E., Hoog, S. de, Nankoe, C. & Petronia, E. (2008). *Gezinnen van de toekomst. Opvoeding en opvoedingsondersteuning*. Den Haag, E-Quality/SCP.
- Flap, H. & Völker, B. (2005). Gemeenschap, informele controle en collectieve kwaden in de buurt. In: Völker, B. (red.), *Burgers in de buurt. Samenleven in wijk, buurt en verenigingen* (Jaarboek Mens & Maatschappij). Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Geschiere, M.L. (2010). *Ouderkamers als voorziening voor sociale steun en de positieve invloed van ouderkamers op de opvoedcompetentie van ouders met schoolgaande kinderen* (master thesis). Utrecht, Universiteit Utrecht.
- Zijlstra, R. & Gun, T. van der (2006). *Draaiboek ouderkamer*. Gouda, JSO, expertisecentrum voor jeugd, samenleving en opvoeding.
- Luotonen, E. & Meriluoto, T. (2008). 'You Can Ponder upon and Share Issues with Others'. *Thoughts of the Clients of Family Café Marakatti about the Effectiveness of the Activities Offered*. Turku, Turku University of Applied Sciences.
- MLL (2007). *Activities for families and children* (brochure). Helsinki, MLL.
- Ministerie voor Jeugd en Gezin (2010). *Perspectief voor Jeugd en Gezin. Kabinetsvisie over de jeugdzorg*. Den Haag, ministerie voor Jeugd en Gezin.
- Ministerie voor Jeugd en Gezin (2008). *Basismodel CJG*. Den Haag, ministerie voor Jeugd en Gezin.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling/Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (2009). *Investeren rondom kinderen*. Den Haag, Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling/Raad voor de Volksgezondheid en Zorg.

- Rouvoet, A. (2009). *Aanzien jeugdzorg zal ingrijpend veranderen* (toespraak). Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Stokkom, B. van & Toenders, N. (2009). *De sociale cohesie voorbij. Actieve burgers in achterstandswijken*. Amsterdam, Amsterdam University Press.
- Vliet, L. & Kesselring, M.C. (2009). CJG kan sociaal netwerk van gezinnen versterken. *Jeugd en Co Kennis*, jaargang 3, nummer 2, pagina 37-44.
- Winter, M. de (2009). *Toespraak bij aanbidding Investeren rondom kinderen*. Den Haag, 10 september 2009. Te downloaden via www.adviesorgaan-rmo.nl.
- Winter, M. de (2008). Het moderne van kindermishandeling. In: Koops, W., Levering B. & Winter, M. de (red.). *Opvoeding als spiegel van de beschaving. Een moderne antropologie van de opvoeding*. Amsterdam, SWP.
- ZonMw (2009). *Programma Vrijwillige inzet voor en door jeugd en gezin. Versterking van de (pedagogische) civil society in de lokale praktijk*. Den Haag, ZonMw.
-

Marije Kesselring (m.c.kesselring@uu.nl) is als onderzoeker van de Universiteit Utrecht betrokken bij het onderzoek naar *Allemaal Opvoeders*.

Mireille Gemmeke (m.gemmeke@nji.nl) werkt bij het Nederlands Jeugdinstituut en is projectleider van *Allemaal Opvoeders*.

Mieke Geschiere (m.geschiere@nji.nl) heeft in het kader van de master Maatschappelijke opvoedingsvraagstukken onderzoek gedaan naar de ouderkamers in Rotterdam.